

9. *Крюков О.* Демократизація суспільства та розвиток еліти / О. Крюков // Вісник Національної Академії державного управління при Президентові України. – 2004. – № 4. – С. 471.

10. *Мясников О. В.* Смена правящих элит: консолидация или вечная схватка / О. В. Мясников // Полис. – 1993. – № 1. – С. 52–60.

11. *Осадчук В.* Вячеслав Липинський про роль еліти у формуванні концепції національної ідеї державотворення / В. Осадчук // Вісник Української академії управління при Президентові України. – 2002. – № 2. – С. 269–273.

12. *Пахарев А.* Політико-управлінська еліта України: шляхи становлення, тенденції розвитку / А. Пахарев // Український центр політичного менеджменту. Політичний менеджмент. – Режим доступу : <http://www.politik.org.ua/vidmagcontent.php3?m=1&n=88&c=2176>.

13. *Пірен М.* Проблеми формування сучасної української еліти / М. Пірен // Український центр політичного менеджменту. Соціальна психологія. – Режим доступу : <http://www.politik.org.ua/vidmagcontent.php3?m=6&n=25&c=321>.

14. *Сахань О. М.* Циркуляція політичної еліти України як результат її деструктивності / О. М. Сахань // Влада та суспільство під впливом закону “циркуляції еліт” : матеріали міжнар. наук.-теорет. конф. – Х. : ХАП ; НЮАУ ім. Ярослава Мудрого, 2010. – С. 25–27.

15. *Харченко Л.* Консолідація політичної еліти як фактор розвитку політичної системи України / Л. Харченко // Вибори та демократія. – 2010. – № 14. – С. 82–88.

16. *Щербина С. С.* Соціальний портрет сучасних українських еліт / С. С. Щербина // Вісник академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2010. – № 3 (35). – С. 24–29.

Надійшла до редколегії 11.05.2012 р.

УДК 351.96 : 328.123

В. В. СИЧОВА

ВЗАЄМОДІЯ ІНСТИТУТУ ПОЛІТИЧНОЇ ОПОЗИЦІЇ ТА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Доведено, що в умовах інформаційного суспільства зберігається значущість інститутів представницької демократії, зокрема інституту політичної опозиції на підставі аналізу особливостей електронної демократії, електронного урядування. З'ясовано, що взаємодія інституту політичної опозиції та державного управління стає більш прозорою, ефективною, реалізується за типом співробітництва.

Ключові слова: електронна демократія, електронне урядування, інформаційне суспільство, інститут політичної опозиції, державне управління, взаємодія.

Based on the analysis of e-democracy, e-government the author argues that in the information society the importance of the institutions of representative democracy remains – the institution of political opposition, in particular. The study reveals that the interaction of the institution of political opposition and public administration becomes more transparent, effective, and it is carried out in the manner of cooperation.

Key words: e-democracy, e-government, the Information Society, the institute of political opposition, public administration, the Interaction.

Формування інформаційного суспільства в Україні, використання інформаційно-комунікаційних технологій, розвиток електронної демократії, впровадження електронного урядування, орієнтованих на підвищення рівня участі громадян у політичному житті, актуалізують питання щодо майбутніх змін у характері взаємодії інституту політичної опозиції та державного управління.

Аналізуючи нові політичні реалії в умовах інформаційного суспільства, дослідники вказують на зменшення ролі мас, класів, партій, парламентів, представницької демократії та одночасне збільшення ролі різних меншин у процесі ухвалення державноуправлінських рішень (М. Кастельс, Й. Масуда, О. Тоффлер), політичного контролю за бюрократією та державним управлінням за умов е-урядування (М. Ахн, С. Бретчнейдер), розкривають сутність електронної демократії (К. Вергес, Дж. Кедді, С. Коулмен, Е. Макінтош), а також її співвідношення з електронним урядуванням (О. Архіпська, О. Баранов, М. Вершинін, О. Голобуцький, С. Дзюба, О. Дубас, Л. Малишенко, А. Семенченко, В. Солодов, О. Шевчук, О. Юлдашев), особливості та небезпеки віртуального простору та співтовариств у ньому (В. Дзюндзюк, Дж. Кларк, А. Коротаєв, С. Кремлева, Б. Марков, Г. Рейнгольд, Б. Уеллман). Проте ще не стала предметом дослідження взаємодія інституту політичної опозиції та державного управління в умовах розвитку інформаційного суспільства.

Метою даної статті є аналіз впливу електронної демократії, електронного урядування на характер взаємодії інституту політичної опозиції та державного управління.

Співвідношення електронної демократії та електронного уряду розглядають двояко. Деякі дослідники вважають електронну демократію (е-демократію) однією з основних складових електронного урядування (електронна реалізація узаконених демократичних процедур прийняття рішень, тобто електронні вибори та електронне голосування) (Дж. Кедді, К. Вергес, Е. Макінтош, С. Коулмен) [4], визначаючи її як підвищення ступеня участі громадян у процесах управління та керівництва державою за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). За даного підходу, в узагальненому вигляді е-урядування – це використання ІКТ державними органами з метою обміну інформацією з громадянами, підприємствами та між собою, реструктуризації адміністративних процесів, прискорення та

підвищення якості надання державних послуг, зменшення витрат, забезпечення внутрішньої ефективності та запобігання проявам корупції.

За іншого підходу, електронне урядування розглядається як частина електронної демократії (О. Архипська, М. Ахн, О. Баранов, С. Бретчнейдер, С. Дзюба, А. Семенченко, О. Юлдашев). Електронна демократія є явищем більш масштабним, ніж е-урядування. Вона представляє собою форму організації суспільства, за якої громадяни та бізнес залучаються до процесу державного управління та державотворення, формування публічної політики, до місцевого самоуправління, впровадження комплексу послуг з електронного урядування, які надаватимуться українцям безкоштовно через мережу публічних бібліотек, а також підвищення ефективності державного управління завдяки використанню сучасних ІКТ. Електронна демократія є однією зі стратегій підтримки демократії, демократичних інститутів, демократичних процесів і поширення демократичних цінностей, яка доповнює традиційні інструменти демократії і є взаємопов'язаною з ними; охоплює всі електронні засоби, що уможливають для громадян контроль діяльності лідерів / політиків у публічній сфері. Складові е-демократії: електронний парламент, електронне законодавство, електронний суд, електронне посередництво, електронні вибори, електронний референдум, електронне голосування, електронні петиції, електронні кампанії, електронні опитування тощо [11; 13]. За даного підходу, електронне урядування – це форма організації державного управління на основі електронних засобів обробки, передачі та поширення інформації, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, за якої відбувається активна взаємодія органів державної влади та органів місцевого самоврядування між собою, з суспільством, людиною та громадянином, бізнесом за допомогою інформаційно-комунікативних технологій, а також надання послуг державними органами влади всім категоріям громадян [6; 7; 20; 21].

Е-урядування забезпечує умови для розвитку електронної демократії, не може існувати без електронної демократії і навпаки [21]. Традиційно визначають три форми електронного урядування: взаємодія уряду з громадянами (G2C), уряду з бізнесом (G2B) та різних органів державної влади між собою (G2G). У рамках електронного урядування виділяють такі основні типи діяльності: надання інформації (щодо регуляторних та законодавчих питань), спілкування між державними установами та громадянами/бізнесом, проведення транзакцій (податкові декларації, подання заяв на отримання соціальної допомоги або грантів), і управління (участь громадян у процесі прийняття рішень). Електронний уряд підтримує ефективне урядування та участь громадян на національному та місцевому рівнях. За умов електронного урядування посилюються горизонтальні зв'язки в державному управлінні між органами законодавчої і виконавчої влади (аспект G-G – уряд урядові), коли вихідні результати діяльності одного органу є “входом” до іншого.

Л. Малишенко пропонує вважати електронну демократію “формою політичної організації, яка характерна для інформаційного суспільства, що

поєднує в собі властивості безпосередньої та плебісцитної демократії, а також можливості інформаційних технологій. Це означає, що основні рішення приймають безпосередньо громадяни шляхом проведення плебісцитів в інформаційній мережі, і громадянам же належить законодавча ініціатива та право контролю за дотриманням законності”. У той же час, Л. Малишенко наголошує, що неможливе в сучасних умовах формування у будь-якій країні, зокрема в Україні, прямої форми електронної демократії [8, с. 11].

Електронна участь громадян у державних справах передбачає три ключові елементи: 1) е-інформація – розміщення на веб-сайтах органів влади інформації, що становить ключовий інтерес для суспільства; 2) е-консультації – механізми та інструменти онлайн-оговорення суспільно значущих проблем на сайтах органів влади; 3), е-прийняття рішень – урахування онлайн-оговорення громадян у процес прийняття рішень, надання постійного зворотного зв'язку.

При залученні громадян до прийняття політичних рішень, безумовно, будуть проявлятися опозиційні настрої, тобто опозиційність. Під останньою розуміється широкий спектр емоцій, установок, цінностей, поглядів, що в більшій чи меншій мірі заперечують емоції, установки, цінності, погляди, що пропонує та культивує влада [14, с. 96]. Політична опозиція спирається на середовище, де розповсюджується опозиційність. Проте вже за умов теледемократії протиставлення політичної опозиції та влади зменшилося. С. Сергеев зазначив парадоксальність ситуації у сфері досліджень опозиції та опозиційності в західній політології: ніби їх початок (з 1957 р.) ознаменувався зникненням/трансформацією визначених феноменів [14, с. 8].

Безумовно, виникнення та розвиток електронної демократії не може не змінити характер взаємодії опозиції та влади. Формування “електронних держав” і “електронної демократії” змінюють механізм взаємин партій і держави, партій і виборців, відкриває перед громадянами нові канали політичної участі, які дають їм змогу прямо спілкуватися з політиками. Дослідники вважають, що партії поступаються провідними позиціями в представництві інтересів альтернативним інститутам політичної участі ра-: групам інтересів, статус яких уподібнюється статусу партії [18, с. 619, 623, 625; 10, с. 42]. Інформаційне суспільство характеризується втратою значення класів, мас (демасифікацією), традиційних партій, інститутів представницької демократії, виникненням конфігуративного суспільства – “суспільства тисяч меншин” (Е. Тоффлер) [18, с. 662, 665, 674]. Усе це не може не впливати на взаємодію інституту політичної опозиції та державного управління.

Інститут політичної опозиції слід вважати невід’ємним елементом інформаційної системи державного управління, а саме: складовою об’єктного зворотного зв’язку, що відображає рівень, глибину, адекватність сприйняття керованими об’єктами управляючих впливів компонентів суб’єкта державного управління. Взаємодію інституту політичної опозиції та державного управління можна одночасно розглядати як відносини: 1) двох суспільних інститутів, 2) інституту політичної опозиції з системою органів

влади. У першому випадку це – взаємодія певних організаційних структур, функцій, процедур, правил; у другому – обумовлений взаємовплив опозиційних парламентських фракцій/фракцій меншості у представницьких органах місцевого самоврядування на органи законодавчої та виконавчої влади, а останніх – на визначені фракції через права, повноваження, важелі, методи та механізми впливу [16, с. 153–154].

В умовах електронної демократії опозиційність громадян перетворюється на складову інформаційного ресурсу не лише інституту політичної опозиції, а й державного управління. Також устанавлюються певні правила та процедури між ними як двома суспільними інститутами. Не лише політичною опозицією, але й відповідними державними органами може проводитися постійний моніторинг проблем, вимог громадян в режимі онлайн і оффлайн. Це може полегшити експертно-аналітичну роботу інституту політичної опозиції та органів державного управління над законодавчими ініціативами та пропозиціями; зменшити частоту застосування обструкції, сецесії політичною опозицією; пом'якшити гостроту парламентських дебатів, депутатських заяв, звернень до представників виконавчої влади та президента, доповідей / співдоповідей при розгляді парламентом доленосних питань з життя суспільства; полегшити контроль виконання бюджету, законів, постанов уряду, програм соціально-економічного та культурного розвитку.

Інституту політичної опозиції та органам державного управління легше визначитися з формами, змістом, терміном надання взаємної інформації, що підвищує соціальну ефективність державноуправлінської діяльності. Представляється, що саме з переходом європейських демократичних країн до інформаційного суспільства, за електронної демократії має зменшитися протиборство (як тип взаємодії) між інститутом політичної опозиції та державним управлінням (системою органів влади), стане неможливим ухилення від взаємодії (ігнорування діяльності один одного) чи односпрямована взаємодія (коли один з партнерів перешкоджає досягненню цілей іншого, а інший ухиляється від взаємодії з першим). Це, у свою чергу, сприятиме розвитку співробітництва та взаємної відповідальності як державних органів, так і інституту політичної опозиції за взяті на себе обов'язки щодо планів діяльності, виконання програм політичного та соціально-економічного розвитку. Стає більш прозорою діяльність кожної із сторін.

Розвиток електронної демократії в Україні вже пройшов чотири основні етапи (перші три (з 2000 до 2009 р.) визначені Г. Г. Почепцовим, С. А. Чукут) з 2000 р. до 2012 р. З 2002 р. почалося створення органами державної влади та органами місцевого самоврядування власних веб-сайтів, розміщення на них офіційної інформації про їхню діяльність; створення урядового порталу. Подальший розвиток інформаційного суспільства був обумовлений створенням електронної інформаційної системи “Електронний уряд” (2003 р.), ухваленням Закону України “Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки” (2007 р.). За змінами, внесеними в 2009 р. до “Концепції сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського

суспільства” (2007 р.), передбачалося не лише обов’язкове висвітлення в засобах масової інформації результатів діяльності органів влади, але й їх громадське обговорення, тобто налагодження зворотного зв’язку між владою та громадянами [12].

Четвертий етап розвитку електронної демократії, розпочатий у 2010 р., ознаменувався відкриттям Національного центру електронного урядування та ухваленням “Концепції розвитку електронного урядування в Україні” [7]. Після підтвердження Президентом України В. Януковичем (вересень 2011 р.) готовності України приєднатися до міжнародної ініціативи “Партнерство Відкритий Уряд” (започаткованої восьмома країнами в рамках сесії Генеральної Асамблеї ООН), розпочалася підготовка до реалізації Плану дій зазначеної ініціативи. Були підписані три Меморандуми: між Державним агентством з питань науки, інновацій та інформатизації, Національним центром електронного урядування та трьома суб’єктами даного процесу – Міжнародним фондом “Відродження”, програмою “Глобальні Бібліотеки – Бібліоміст – Україна”, Університетом штату Огайо – виконавцем проекту Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) “Програма розвитку законотворчої політики України” (ПСП-II) [11].

Зараз функціонування в Україні певних елементів е-демократії забезпечується електронними інформаційними ресурсами органів влади: веб-сайтами Президента України, Верховної Ради України, Конституційного Суду України, Вищого Господарського Суду України, Єдиним веб-порталом Кабінету Міністрів України, на якому представлено 73 веб-сайти центральних органів виконавчої влади та 27 веб-сайтів обласних державних адміністрацій, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій. Станом на початок 2011 р. майже третина громадян України є користувачами мережі інтернет. Проте, за даними Всесвітнього економічного форуму, рейтинг України за індексами, що стосуються інформаційно-комунікаційних технологій в порівняно із сукупною кількістю країн становить у 2010-2011 рр.: глобальний індекс конкурентоспроможності (WEF Global Competitiveness Index) 89 місце із 139 країн; індекс технологічної готовності (WEF Technological Readiness Index) 83 місце із 139 країн; індекс мережевої готовності (WEF Networked Readiness Index) 90 місце із 138 країн; готовність уряду (Government readiness) 122 місце із 138 країн; використання урядом (Government usage) 75 місце із 138 країн; рейтинг за електронною готовністю 2010 (EIU eReadiness Ranking) 64 місце із 70 країн; індекс електронного уряду ООН 2010 (UN e-Government Index) 54 місце із 192 країн [11]. Проблемою залишається збереження в Україні регіональної цифрової нерівності (відсутності рівного доступу громадян до отримання інформації) користування Інтернетом: у Київському регіоні мешкають 58,89 % від загальноукраїнської кількості користувачів, в Одесі – 6,85 %, Дніпропетровську – 5,32, Донецьку – 5,02, Харкові – 4,70, Львові – 3,12 %. Найменше користувачів інтернету зафіксовано в Житомирській області – 0,25 %, Чернівецькій обл. – 0,22, а також у Волинській обл. – 0,11 % [13].

Хоча Україна в 2008 р. займала 20 місце у світі за присутністю уряду у веб-просторі, мала вищий (0,5728) від середнього світового (0,4514) рейтингу готовності до е-уряду, випереджаючи при цьому Росію, Білорусь і всі пострадянські республіки, крім Прибалтійських [15, с. 356], утім і досі в ній найбільш повно реалізована така форма е-демократії, як інформування громадян, що передбачає лише односторонні відносини між органами влади і громадянами. Так, більшість міністерств не пропонувало до публічного обговорення у мережі Інтернет жодного проекту нормативно-правового акту, лише 42,6 % центральних органів виконавчої влади та 40,7 % обласних державних адміністрацій практикували режим двосторонньої взаємодії на своїх веб-сайтах [13]. 76 % інтернет-користувачів – учасників інтернет-опитування, яке проводилося на сайті Верховної Ради (станом на 28.12.2009 р.), вважають не відкритою (не прозорою) діяльність Верховної Ради України в суспільстві [23], що підтверджує недостатність розвитку е-парламенту.

Політичні партії України досить широко представлені в мережі інтернет. Із 172 партій, указаних на сайті ЦВК, 77 мають веб-сайти, де розміщено інформаційний блок документів з інформацією про них, а також передбачені різні формати налагодження діалогу з виборцями: форуми, обговорення, ініціативи, адреси електронної пошти. Однак будь-яка інформація про результати спілкування або виконання настанов виборців відсутня. У мережі інтернет в Україні представлені лідери політичних партій (особливо опозиційних, яких, наприклад, у Facebook учетверо більше, ніж провладних). Ними використовується в основному одна функція соцмереж – інформаційна: як традиційний формат персональних веб-сайтів, так і блоги, живі журнали, представництва в електронних соціальних мережах, трансляції на YouTube тощо. Але серед них поки ніхто не займається активним ком'юніті-блдингом. А. Яценюк вважає, що на виборах соцмережі стануть засобом мобілізації виборців і передачі месиджів, хоча в Україні основним засобом комунікації з виборцями все ще залишається телевізор. Політтехнолог С. Гайдай зауважує, що у великих містах люди все більше довіряють інтернету як джерелу інформації, аніж телебаченню [19].

В Україні набули певного розвитку окремі елементи таких складових електронної демократії, як електронний парламент, електронний суд. Водночас стан їхнього розвитку не відповідає поточній практиці розвинених демократичних країн. На думку О. Дубаса, в Україні поширення технологій, які полегшують включення громадян у політику, ще не призвело ні до прямого мережного представництва інтересів, ні до помітного розвитку електронної демократії в українському суспільстві [2]. Тому усі ці якісні зміни майже не позначилися на взаємодії інституту політичної опозиції та державного управління в Україні, де часто мають місце такі форми взаємодії між ними, як обструкція, сецесія, мітингова демократія, а за типами взаємодії – протидія, ухилення від взаємодії, односпрямована взаємодія.

До особливостей електронного урядування, що, на думку деяких дослідників, зменшують значущість інституту політичної опозиції (як і загалом

представницької демократії), заміщуючи його таким новим інформаційним ресурсом державного управління, як опозиційність громадян/інтернет-користувачів, віртуальна опозиція, можна віднести таке:

– виникає ідея віртуального суспільства, яке, завдяки інтернету, здатне подолати ієрархізм реальної влади. Електронна комунікація здійснює повну рівність її учасників і учасниць [9];

– деперсоніфікуються взаємовідносини громадян, представників бізнесу у взаєминах із державними чиновниками; обговорення позбавляються демагогії, показовості, неконструктивної критики, негативного емоційного “людського чинника”, набувають зручності, безпечності;

– місцеві проблеми вирішувати краще, ніж національні;

– створюється єдиний “пункт контакту” громадян із державними структурами, створюється можливість цілодобового отримання адміністративних послуг, підвищення рівня демократизації суспільства;

– в існуючій парламентській демократії, політичні угоди і компроміси робляться в багатьох випадках між провладними та опозиційними партіями, засновуючись на принципі правила більшості. Інформаційне суспільство вимагатиме вироблення рішень згодою всіх причетних громадян, керуючись “духом synergy”, взаємної допомоги, усією доречною інформацією [22, с. 105];

– через зменшення довіри до традиційних ЗМІ Facebook, Twitter, сучасні УАнет-сайти стануть головним чинником змін в Україні в найближчі роки в політичному житті (наприклад, зміна еліт в Україні) [1].

Водночас наявність низки інших особливостей електронного урядування доводить необхідність існування представницької демократії, зокрема, інституту політичної/парламентської опозиції:

– питання, які пропонуються до розгляду органами державної влади, йдуть “згори до низу”; їхня проблематика залежить від влади, а не громадян;

– низький рівень зворотного зв’язку органів влади з громадянами, звітності щодо результатів застосування консультативних форм е-демократії у формуванні напрямів державної політики;

– цифрова нерівність (у тому числі міжрегіональна), зокрема, в Україні;

– електронними консультаціями автоматично охоплюються ті учасники, які вже мають доступ до нових ІКТ, що підвищує ризик надмірного представництва певної нечисленної групи на-селення [4, с. 18], зокрема, освіченого та заможного сегменту населення, частіше у великих, найбільше високорозвинених метрополісах [5];

– цільові групи складаються зі 120 – 200 осіб, формуються для обговорення конкретної проблеми, на короткостроковий період. У той час, як політичні партії охоплюють набагато більше людей, ширше коло проблем і термін їхньої діяльності довший;

– у групах тимчасово об’єднуються люди з різних соціальних прошарків, носії різних цінностей; мало хто з громадян є активним членом політичної партії або лобістської групи, тому мало голосів будуть почутими представниками під час оцінювання тієї чи іншої політики;

– на відміну від традиційних форм дискусій, електронні дискусії не націлені на виявлення загального інтересу, в інтернеті є присутнім лише велика кількість індивідів, що усамітнилися перед екраном комп'ютера, але не суспільство й навіть не співтовариство. При цьому кожний може висловити свою думку, що істотно збільшує розкид думок і ускладнює завдання агрегування інтересів [17, с. 14];

– переведення політичного процесу у віртуальну реальність призводить до істотного зниження рівня рефлексії, обдуманості висловлювань. Одна людина може виступати під декількома іменами, реєструючи більше, ніж одну, поштові скриньки, граючи різні ролі одночасно, що також впливатиме на якість, конструктивність та результативність дискусії;

– посилення залежності чиновників від волевиявлення рядових членів суспільства може призвести до популізму, втрати як самостійності чиновників при прийнятті рішень, так і відповідної відповідальності за вже ухвалені рішення [Там же, с. 15];

– подвійна природа інформаційних технологій: з одного боку, вони відкривають нові можливості для вдосконалення демократії, а з іншого – існує небезпека інформаційного контролю за суспільством, а також життям, свідомістю, планами й настроями окремих громадян і громадських організацій, що дає владі потужний засіб по запобіганню небажаних дій, непрямому управлінню поведінкою людей [3, с. 12];

– взаємодія громадян з урядом (C2G) обмежена, бо мало хто з громадян бере участь в е-консультаціях: вони скептично ставляться до реакції влади на їхні думки і побажання, вважаючи, що матимуть невеликий вплив на її рішення;

– підґрунтя для здорового громадянського суспільства знаходиться у стані занепаду, паралельно з тенденцією занепаду “соціального капіталу”. Взагалі, громадяни не обговорюють політичні питання один з одним, навіть якщо ці питання зачіпають їх [4, с. 152].

Представляється, що за умов е-демократії не лише в Україні, а й у розвинених демократичних державах, інститути представницької демократії, зокрема, політичної опозиції, не втрачатимуть своєї актуальності. Між тим, практично унеможливується формування однопартійної парламентської опозиції (приклад Великобританії після виборів 2010 р.), її одновекторна спрямованість. Це ускладнюватиме збір та опрацювання інформації не лише самими складовими інституту політичної опозиції, але й через різні пріоритети, інтереси та розбіжності в підходах до проблем, зменшуватиме вплив останнього на таку функцію державного управління, як планування: комплексну оцінку органам державного управління здійснення соціальних процесів чи стану керованих об'єктів тощо. За е-врядування децентралізація функцій і повноважень органів держави, посилення контролю згори (за вертикаллю) і знизу (від громадян/суспільства) сприяє лібералізації державноуправлінської функції контролю, заміни адміністративного контролю соціальним, посилюючи роль інституту політичної опозиції. Розширюється кількість сфер, охоплених контролем з боку опозиції. Кожна структурна складова інституту політичної опозиції прагне влади та, максимально використовуючи функцію контролю, заробляє собі на критиці дивіденди. Проте

зменшується вплив інституту політичної опозиції на розроблення стандартів і критеріїв для проведення контролю органами державного управління. Водночас взаємодія інституту політичної опозиції та державного управління відбуватиметься за типом співробітництва.

Отже, за умов інформаційного суспільства стає прозорою діяльність органів державного управління та інституту політичної опозиції, що сприяє переходу взаємодії між ними від протиборства до співробітництва, підвищується їхня відповідальність за якість прийнятих рішень та соціальна ефективність державноуправлінської діяльності. За електронної демократії переважаючою тенденцією розвитку системи державного управління в Європі стає децентралізація, перехід від моделі суб'єкт-об'єктних до суб'єкт-суб'єктних відносин (діалогічної моделі державного управління), лібералізація управлінської функції контролю, утвердження єдиних принципів адміністративного простору (відкритість, прозорість, ефективність влади) тощо.

Література:

1. Даниленко С. Глобальний Інтернет-форум 2012 в Стокгольме – уроки для України / С. Даниленко // Украинская правда. – 2012. – 20 апр. – Режим доступа : <http://www.pravda.com.ua/rus/columns/2012/04/20/6963097>.
2. Дубас О. П. Електронна демократія: сутність і перспективи розвитку в Україні / О. П. Дубас. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vdakk/2011_1/43.pdf.
3. Дубас О. П. Інформаційний розвиток сучасної України у світовому контексті: політологічний аналіз : автореф. дис. ... к.політ.н. / О. Дубас. – К., 2004. – 20 с.
4. Електронна демократія: сподівання та проблеми : наук.-практ. видання / Дж. Кедді, К. Вергес, Е. Макінтош, С. Коулмен : [пер. з англ. С. Соколик, О. Оржель, К. Гомма]. – К. : Центр адаптації державної служби до стандартів Європейського Союзу, 2009. – 164 с. – (Серія „Бібліотека молодого державного службовця”). – Переклад за вид. : OECD Books: Promise and Problems of E-Democracy: Challenges of online citizen engagement (OECD, 2004).
5. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс. – Гл. 5. Культура реальной виртуальности: интеграция электронных средств коммуникации, конец массовой аудитории и возникновение интерактивных сетей. – Режим доступа : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/kastel/05.php.
6. Концепція розвитку електронного урядування в Україні / [О. А. Баранов, М. С. Демкова, С. В. Дзюба та ін.] ; за ред. А. І. Семенченко. – К., 2009. – 15 с. – Режим доступу : dki.org.ua/files/Concept-E-Government.doc.
7. Концепція розвитку електронного урядування в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2010 р. № 2250-р // Офіц. вісн. України. – 2010. – № 97. – Ст. 3443.
8. Малишенко Л. О. Впровадження електронної демократії: концептуальні підходи та особливості процесу реалізації в Україні : автореф. дис. ... к.політ.н. : спец. 23.00.02 “Політичні інститути і процеси” / Л. О. Малишенко. – Одеса, 2009. – 20 с.

9. *Марков Б. В.* Демократия и Интернет / Б. В. Марков. – Режим доступа : <http://emag.iis.ru/arc/infosoc/emag.nsf/BPA/01ef235b26348f40c3256a3300415de6>.
10. *Меркотан К.* Проблема багатопартійності в контексті концепцій демократичних трансформацій / К. Меркотан // Освіта регіону, політологія, психологія комунікації : український науковий журнал. – 2009. – № 1. – С. 39–45.
11. Пропозиції Громадського Партнерства до проекту Національного плану із впровадження ініціативи “Партнерство Відкритий Уряд”. – К., 2011. – Режим доступу : http://gromada-ks.blogspot.com/p/blog-page_3159.html.
12. Про внесення змін до Концепції сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 липня 2009 р. № 858-2009 р. // Офіц. веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
13. Розвиток електронної демократії в Україні // Сайт Національного інституту стратегічних досліджень. – Режим доступу : http://old.niss.gov.ua/monitor/january2010/01.htm#_ftn1.
14. *Сергеев С. А.* Политическая оппозиция в современной Российской Федерации: федеральный и региональный аспекты : дис. ... д.полит.н. : спец. 23.00.02 / С. А. Сергеев. – Казань, 2005. – 390 с.
15. *Серенюк А. О.* Комплексний індекс показника готовності до електронного уряду / А. О. Серенюк // Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2009. – Вип. 2 (25). – С. 353–359.
16. *Сичова В. В.* Сутність і форми взаємодії інституту політичної опозиції та державного управління / В. В. Сичова // Публічне управління: теорія та практика : зб. наук. пр. Асоціації докторів наук з державного управління. – Х. : ДокНаукДержУпр, 2011. – № 2 (6). – С. 152–157.
17. *Солодов В. В.* Электронное правительство как инструмент трансформации государственного управления : автореф. дис. ... к.полит.н. : спец. 23.00.02 / В. В. Солодов. – М., 2007. – 20 с.
18. *Тоффлер Э.* Третья волна / Э. Тоффлер, 1980. – М. : АСТ, 2010. – Гл. 27 – 28. – С. 618–697.
19. Українські політики все активніше використовують соцмережі, поступово усвідомлюючи потенціал Інтернету для мобілізації виборців // DW. – 2012. – 11 квіт. – Режим доступу : <http://www.dw.de/dw/article/0,,15874611,00.htm>.
20. *Юлдашев О.* Електронне урядування: проблеми і перспективи / О. Юлдашев // Персонал. – 2007. – № 10. – Режим доступу : <http://www.personal.in.ua/article.php?ida=595>.
21. *Ahn M.* Politics of E Government: E-Government and the Political Control of Bureaucracy / M. J. Ahn, S. Bretschneider // Public Administration Review. – 2011. – Vol. 71. – Issue 3. – P. 414–424.
22. *Masuda Y.* The Information Society: as Post-Industrial Society / Y. Masuda // World Future Society. – Washington, D.C., U.S.A., 1981. – P. 101–108.
23. http://portal.rada.gov.ua/rada/control/uk/poll/popup_poll_result.